

Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumistöö 2015. aastal ja Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluulepreemiad

28. märtsil andis president Toomas Hendrik Ilves Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis üle Eesti Vabariigi Presidendi preemiad 2015. aasta parimatele rahvaluulekogujatele. Pidulikul aktusel autasustati ka kogumisvõistluse “Minu maastikud” väljapaistvamaid osalejaid ning tunnustati ka teisi Eesti Rahvaluule Arhiivi kaastöölisi. Aktusele eelnes Eesti Rahvaluule Arhiivi kaastöölise päev, kus tehti kokkuvõtteid eelmisest ning kavandati uut kogumisaastat.

2015. aastal rikastasid rahvaluulekogusid mitmed omanäoliste väiksemate rühmade sees tekkinud ja levinud kultuurinähtuste jäädvustused. Need kultuurinähtused ise ei ole uued, kuid viis, kuidas neid uuritakse, iseloomustatakse ja mis mõisteid kasutatakse, on uued ja värsked. Üks märkimisväärsemaid muutusi nii rahvaluule uurimises kui ka kogumises ongi üksikisiku kui looja esiletõstmine. Kogu rahva pärimuse asemel räägitakse ühe rühma, ühe kogukonna, samuti inimese, üksikisiku ainukordsest kogemusest, loovusest ja loominguilisusest.

Eesti Vabariigi Presidendi rahvaluule kogumispreemia on asutatud riigivanema Konstantin Pätsi preemiana 1935. aastal. Tava taastati 1994. aastal ning sellest alates on rahvaluule kogumispreemiat üleantud iga aasta. 2015. aasta preemia pälvisid Age-Li Liivak, Tuuli Reinsoo ning Juta Leesik, Reet Sepp ja Kaie Humal. Kõigi seekordsete preemiasaajate iseloomustamiseks sobib sõna “loovus”.

Age-Li Liivak on osa võtnud Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumisvõistlustest alates 2009. aastast. Esimeste seas ära märgituks on ta tööd osutunud kogumisvõistlusesel “Minuga juhtus üks naljakas lugu” 2012. aastal, lastemängude kogumisvõistlusesel 2013. aastal ning kodupärimuse kogumisel “Millest tunnen oma kodu” 2014. aastal. Elades Järvamaal Kõrvemaa metsade ja soode keskel on ta osanud tähele panna ümberkaudset loodust ja pärandmaastikku ning kirjutanud sisuka kaastöö ka 2015. aasta kogumisvõistlusele “Minu maastikud”. Tema töid illustreerivad põhjalikult kirjeldatud rohked fotod ning lisamaterjalid, lastemängude puhul näiteks pabernukkudest lastega koos tehtud ajalehtedeni. Kokku on saadetisi 181 leheküljel, fotosid 361 ning mitmesuguseid lisamaterjale.

Age-Li Liivaku kaastööd on lennukas sõnastuses ja pajatuslikus laadis. Neis analüüsitakse isikupäraselt ja kaasahaaravalt erinevaid teemasid (loodus- ja kohapärimus, laste tegemised pära- ja aegsetel aastatel, elu maal nõukogude ajal). Sageli leidub kaastöös ka selle kirjutamist selgitavaid löike: kuidas ta oma kirjatükki kavandab, mis tekitab raskusi ning mis nõuab läbimõtlemit.

Alates 2003. aasta Järvamaa ekspeditsioonist on Age-Li Liivak olnud mitme folklooristi teejuht ja nõuandja.

Tuuli Reinsoo on alates 2013. aastast osalenud Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumisvõistlustel, tema kaastööd on ära märgitud nii lastemängude kogumise võistlusesel 2013. aastal kui kodupärimuse kogumisel 2014. aastal. Lugusid illustreerivatena on Tuuli Reinsoo arhiivile üle andnud 285 vana ja uut fotot põhjalike kirjelduste ja metaandmestikuga.

Tuuli Reinsoo kaastööd muudab silmapaistvaks isikupärane lähenemine, omapoolne tõlgendus, mis samas haakub arhiivi poolt välja pakutud teemadega. Tema kaastööd annavad edasi ühe isiku kogemust ja maailmavaadet, ka emotsioone ja tundeid. Samas on nad piisavalt varustatud arvude ja nimedega, et neid oleks võimalik paigutada laiemasse konteksti, näiteks fotod Luhtamäe talust, kus meie ees rullub lahti ühe suguvõsa lugu oma ainukordsuses, mis ometi on mitmes punktis nii sarnane samal ajal elanud eestlaste lugudega.

Lisaks on Tuuli Reinsoo saatnud arhiivile meremuuseumis külastusjuhina töötades üles tähendatud muuseumipärimust, samuti koomiliste situatsioonide kirjeldusi, naljakaid lugusid ja ütlemissi. Saadetud lugusid ja muljeid ilmestab ühelt poolt tähelepanelikus ümbritseva suhtes ja huvi pärimuse vastu, teisalt sündmuste vahetu kirjeldamine ja spontaanne jutustamisstiil.

Juta Leesik, Reet Sepp ja Kaie Humal on arhiivile üle andnud mahuka, erilise ja väga isikliku kirjaliku pärimuse kogu, mis sisaldab elavas peretraditsioonis käibel olnud käsikirjalisi raamatuid, pühendussalmikuid, koomikseid (114 tk). Nende valmistamise, omavahel vahetamise ja kinkimise olid rohkem kui 30 aasta vältel (1970. aastatest kuni 21. sajandi esimese kümnendini) haaratud sõpruskonna täiskasvanud ja lapsed, neid

Fotol ees vasakult: Kaie Humal, Tuuli Reinsoo, Age-Li Liivak, taga vasakult Eesti Rahvaluule Arhiivi juhataja Risto Järv, president Toomas Hendrik Ilves ja kirjandusmuuseumi direktor Urmas Sutrop. Alar Madissoni foto 2016.

Fotol rahvaluulekogujad ja kirjandusmuuseumi töötajad koos Eesti Vabariigi presidendi Toomas Hendrik Ilvese ja proua Ieva Ilvesega. Alar Madissoni foto 2016.

valmistati nii perekondlike tähtpäevade puhul kui ka “lihtsalt niisama”. Mahukaima osa kogust moodustavad nn Lüllemäe trükikoja kaunilt illustreeritud ja kujundatud raamatukesed, kus luuletused kirjutas Juta Leesik ja pildid joonistas Reet Sepp.

Suures osas oli selline raamatukeste tegemine ja vahetamine ühe sõpruskonna (Reet Sepa, Juta Leesiku ning Kaie Humala pered) suhtluse osa.

Tegemist on seni arhiivis väga vähe esindatud materjaliga. Raamatukesi võib vaadelda kui mängu sellise väljendusvormiga nagu “raamat”. Enamik markereid, mis raamatust raamatu teevad, on justkui olemas, puudu on ainult leheküljenumbriid. Erinevates kontekstides võib see mäng olla nii ironiline kui ka tõsine, näiteks trükikoja nime lisamine viimasele leheküljele viitab mängulisusele. Samuti iseloomustab tegevust soov ja tahtmine hoidagi asja väiksemas ringis, kuigi mõni raamat on nii ilus ja hea, et sobiks avaldamisekski. Lisaks sisaldab üleantu Juta Leesiku ja Reet Sepa detailirohkeid illustreeritud päevikuid (9 tk).

Kaie Humala kui järjekindla arhiivi kaastöölise 2015. aasta salvestuste (23 intervjuud/helisäilikut) hulgas on muude kõrval ka eelmainitud kogu taustu avavad vestlused Juta Leesiku ja Reet Sepaga.

Preemiasaajate kõrval on oma kogumistegevust jätkanud mitmed teised vabatahtlikud kaastöölised, nagu Leida Oesalg, Meelis Otsstavel, Auli Unt, Leopold Sulg, Maime Kapten, Paul Sõrmus, Merit Karise, Antti Ilomets jt.

Gretel Murd saatis arhiivi 329 faili viipekeelseid lugusid. Olles ise kurt, kelle emakeel on eesti viipekeel, võttis ta südameasjaks oma kogukonna pärimuse kogumise. Gretel Murd lõi Facebookis grupi Eesti kurtide folkloor. Rühmaliikmeid on umbes 500. Üleskutses palutigi postitada folkloori, selle erinevaid liike. Rühm võttis üleskutse agaralt

vastu ja postitati viipekeelseid kogemuslugusid, koolimälestusi, Porkuniga, Porkuni kurtide kooli, kaasõpilaste ja õpetajatega seotud meenutusi ja infot, anekdoote, viipe-mänge ja mitmesuguseid muid tekste.

Töö on pooleli, sest Gretel Murd jätkab kurtide folkloori kogumist, samuti on vaja hankida load videotel viiplejatelt, et teada, kuidas võib videoid arhiivi andmebaasis esitleda.

Koostöös Viru Instituudiga on koostamist ootamas Virumaa kalendripärimust tutvustav raamat. Mall Hiemäe viis läbi selleteemalise küsitluse, uurides nii kalendri-tähtpäevade kui tähtpäevade pühitsemise kohta laiemalt. Vastasid ja fotosid saatsid Anne Nurgamaa, Heili Tarjan, Olju Orav, Ellu Leppik, Ellu Elken, Anu Soon, Haljala Gümnaasium (õpetaja Külli Heinla), Marge Lepik (erinevad Virumaa koolid) jt.

Ellen Randoja kirjutas eelmisel aastal pajatusi, uskumusjutte lindudest, laste ütlusi ja muud rahvaluulet. Ka tema saadetised on alati illustreeritud. Eva Murula kirjutas lastemänge ja külalaulu Pärnumaalt, samuti laulis salvestusele uuemaid laule ja ring-mänge.

Rootsi eestlaste arhiivist jõudsid Eestisse Johannes Rosenstrauchi e Kandle-Jussi materjalid: elulookirjeldus, lugude nimekiri, kirjavahetused, laulusõnad; ajaleheväljalõiked ja fotod. Vahendas Taive Särg, samal materjalil põhineva raamatu *Kandle-Jussi ehk Johannes Rosenstrauchi muusikapärand* koostas Guldžahon Jussufi.

Suvel käisid Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia pärimusmuusika õppejõud ja üli-õpilased välitöödel Mordvamaal, et jäädvustada ersa ja mokša tänast muusikakultuuri, keskendudes sealsele rikkale mitmehäälsele laulukultuurile. Uurimis- ja õppetöök-s vajalikke mitme mikrofone sünkroonsalvestusi tehti kaheksalt kollektiivilt. Välitööretke tulemusena on Eesti Rahvaluule Arhiivi üle antud 10,5 tundi mitme mikrofone salvestusi, üle 30 tunni muid helisalvestusi, 10 tundi videojäädvustusi, üle 500 foto ja välitööpäevik.

2015. aastal toimunud kohapärimuse kogumise võistluse “Minu maastikud” raames uuriti inimeste seost maastikega. Suur osa arhiivi jõudnud lugudest on seotud isikliku-ma, vaid mõnele perele või kogukonnale tähendusliku paigaga, keskseks märksõnaks on kohanemine. Võistlusest kirjutab pikemalt koordinaator Lona Päll.

Folkloristidest kogusid rahvaluulet ning andsid arhiveerimiseks üle ERA koha-pärimuse töörühm (Lona Päll, Mari-Ann Rimmel, Valdo Valper jt), Helen Kömmus, Janika Oras jt.

Kokku jõudis arhiivi üle 4000 lehekülje kirjanekuid, 3000 fotot ja peaaegu 350 tundi audiovisuaalset ainet, mis tähendab, et laekumise tempo on sama, mis eelnevatel aastatel, seda tänu kõikidele rahvaluule kogujatele: kaastöölistele, annetajatele ja folkloristidele.

Kirjakultuur ja inimeste oskus seda igapäevaelus loovalt ja mänguliselt rakendada on igäühe isiklik, aga samas ka meie ühine kogemus, meie rikkus. Võib ainult soovida, et seda kultuurirahva kogemust ei kasutataks mitte vihakõnedeks ja mürgisteks kommentaarideks, vaid millegi uue ja elamusi pakkuva loomiseks – näiteks oma eluloo kirjutamiseks Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks (vt <http://www.kirmus.ee/est/teenused/elulood/>).

Astrid Tuisk